

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертаційну роботу
Савченко Інни Дмитрівни
„Педагогічні умови формування в дітей 5-6 років довірливого
ставлення до дорослих», що представлена на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.07 – теорія і методика виховання

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства питання довіри як форми міжособистісної взаємодії набуває особливої значущості. Закони України «Про освіту» і «Про дошкільну освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Концепція дошкільного виховання в Україні, Державна цільова соціальна програма розвитку освіти на період до 2017 року, Базовий компонент дошкільної освіти України орієнтують освітян на створення умов для формування здорової міри довіри особистості до людського довкілля.

Дисертація *Савченко Інни Дмитрівни* присвячена проблемі - довірі як формі міжособистісної взаємодії, задоволення якої гарантує відчуття внутрішнього комфорту, успіх у різних видах діяльності. Ця проблема цікава, вона приваблює науковців, бо дає можливість розкрити незвідані глибини для майбутніх пошуків з огляду на свою багатогранність, багатовимірність та дотичність з іншими науковими проблемами. Тому останніми роками у філософських, психолого-педагогічних, соціологічних дослідженнях зарубіжних та вітчизняних авторів інтерес до проблеми довіри суттєво зростає.

Суспільна актуальність дослідження продиктована існуванням суперечностей між

- прагненням дитини довіри з оточуючими людьми та зростаючими проявами агресивності сучасного соціуму;
- спрямованістю дитини 5-6 років на особистісне спілкування з рідними і близькими дорослими та домінуванням у сучасній сім'ї та дошкільному закладі ділового спілкування;

- визнанням психолого-педагогічною наукою довіри одним із важливих механізмів гуманізації взаємин дітей і дорослих та зниженням здатності людей довірливо ставитися до інших, формалізацією стосунків з оточуючими;
- вимогами державного стандарту дошкільної освіти щодо гуманістичного стилю взаємин вихователів і батьків з дітьми та відсутністю в дошкільній педагогіці ефективної технології формування довірливого ставлення учасників взаємодії.

Недостатня розробленість досліджуваної проблеми та необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертації: **«Педагогічні умови формування в дітей 5-6 років довірливого ставлення до дорослих».**

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (264 позиції, з них 15 іноземною мовою), 19 додатків на 70 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки, з них 182 сторінки основного тексту. Робота споряджена 15-ма таблицями та 5-ма рисунками на 25 сторінках.

Всі складові наукової роботи логічно пов'язані й підпорядковані реалізації основних завдань наукового пошуку. В центрі уваги – об'єкт дослідження – процес формування у старших дошкільників довірливого ставлення до дорослих; предмет знаходиться у межах об'єкту і полягає у дослідженні педагогічних умов та методів формування у дітей старшого дошкільного віку довірливого ставлення до дорослих у дошкільному закладі та сім'ї.

До вагомого доробку Савченко Інни Дмитрівни варто віднести не лише глибокий аналіз підходів до визначення понять "ставлення", "взаємини", а й застосування цих термінів стосовно дошкільного дитинства. Вивчення особливостей "феномена довіри" старших дошкільників є одним з основних власних доробків автора. На нашу думку, Інні Дмитрівні вдалося знайти оригінальний ракурс аналізу проблеми, сконцентруватися на аспекті довірливого ставлення дітей до дорослих з одночасним підсиленням вікового компонента. Автор робить плідну спробу виявити характер уявлень дітей щодо поняття

«довіра до іншої людини»; визначити міру, модальність, стабільність і повноту прояву довірливого ставлення до дорослого; узагальнити чинники, що заважають формуванню довірливого ставлення до дорослих; визначити вплив віку, статі та характеру спілкування на формування довірливого ставлення дошкільників до вихователів та рідних дорослих. З дисертації видно, що довіру як форму міжособистісної взаємодії, автор розуміє як певний ступінь розвитку особистості, як її якісну характеристику.

В цілому структурна організація дисертаційних матеріалів відображає прийнятну й зрозумілу авторську логіку. Чіткість вихідних положень дозволяє усвідомити, в чому полягає концепція дослідження, його стратегія і програма. Ці основні параметри у дисертації методологічно обґрунтовано, виділено окремим підрозділом, що допомагає бачити їхню цілісність, структурованість. Завдання дисертаційної роботи розкривають траєкторію дослідження, конкретизують мету дослідження, знаходять відображення у змісті та висновках.

Перший розділ **“Теоретичні аспекти дослідження довірливого ставлення до дорослих у ранньому онтогенезі”** присвячено різнобічному й глибокому аналізу категорії «довіра»: і як умові розвитку особистості, і як умові виникнення й функціонуванню авторитету, і як категорії етики й моралі, і як аксіологічній категорії, і як умові формування різноманітних форм спілкування, і як почуттю особистості, і як взаємному ставленню партнерів. Здобувачка представила широку панораму аналізу психолого-педагогічних досліджень, де акцентовано увагу на категоріях «довіра» і «ставлення», що виводить на сутність та структура об'єднаного поняття «довірливе ставлення».

Виокремлено аналіз наукових досліджень щодо гуманних взаємин, стилів спілкування, пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, що пояснює взаємозв'язок і взаємовплив досліджуваного явища на інші спрямування наукової думки. Динаміка розвитку довірливого ставлення дітей до дорослих займає у дисертаційному дослідженні місце окремого підрозділу, що викликає довірливе ставлення до наукової роботи в цілому.

Заслужує на схвальну оцінку прагнення дисертантки підтвердити свої наукові міркування ілюстративним матеріалом, описом емпіричного матеріалу, наведенням цифрових даних, зверненням до таблиць, схем, витягів з протоколів спостережень. Це підсилює вагомість, достовірність здобутих даних, засвідчує повагу дослідника до психологічних та педагогічних фактів і явищ.

Другий розділ **“Експериментальне вивчення особливостей довірливого ставлення дітей старшого дошкільного віку до дорослих”** присвячено опису задач, методики й процедури констатувального етапу дослідження, визначенню специфіки довірливого ставлення дітей старшого дошкільного віку. Для розроблення критеріїв і показників сформованості довірливого ставлення виокремлено комплекс чотирьох якостей дорослого, що є підставою для виникнення до них довіри дитини: безпечність, надійність, щирість, авторитетність. Відповідно до критеріїв визначено логічні прояви ставлення дітей: відчуття безпеки, відчуття надійності, впевненість у щирості висловлювань і поведінки, визнання авторитетності дорослого та показники до кожного з них.

На підставі критеріїв та їх показників різнобічно охарактеризовано рівні сформованості довірливого ставлення дітей старшого дошкільного віку до дорослих та визначено типологію (оптимально довірливий, обережно довірливий, надмірно довірливий, недовірливий). зафіксовано й узагальнено чинники, що заважають формуванню довірливого ставлення до дорослих,

Найбільш вдалим, на наш погляд, є розкриття педагогічних умов, що уможливають спрямований педагогічний вплив на формування у дітей довірливого ставлення до рідних та близьких дорослих. Виокремлено та враховано в подальшому чинники впливу на цей процес (вік, стать, характер спілкування), чому присвячено окремий підрозділ (2.3). Вагомим видається вивчення та конкретизація змісту поняття «педагогічні умови» у філософському контексті та у психолого-педагогічній літературі, позаяк це словосполучення міститься у назві дисертаційного дослідження.

У третьому розділі **„Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов і методів формування у дошкільників**

довірливого ставлення до дорослих» представлено зміст і структуру розробленої комплексної програми, що покликана оптимізувати виховну роботу задля формування у дітей 5–6 років довірливого ставлення до дорослих. Спеціально організований виховний процес набув ефективності завдяки врахуванню та опори на засадничі принципи оптимізації педагогічних впливів: системний, поведінковий, особистісно орієнтований, аксіологічний, культурологічний. Їх збалансованість забезпечила планомірність, системність, лінійну послідовність по висхідній. Матеріали дисертації містять конкретні шляхи, методи, прийоми організації педагогічного процесу, авторство яких в більшості належать Савченко Інні Дмитрівні. Помітний диференційований підхід щодо визначення змісту відповідно до умовного розподілу дітей за типами довірливого ставлення до дорослих.

Результати контрольного етапу довели позитивну динаміку змін у типах та рівнях сформованості когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів довірливого ставлення дітей. Експериментально доведено дієвість педагогічних умов, реалізованих у застосованих формах і методах формування довірливого ставлення дітей до дорослих.

Особливий доробок дисертантки полягає у побудові структурно-функціональної моделі, обґрунтуванні та апробації педагогічних умов формування у дітей 5–6 років довірливого ставлення до дорослих.

Різнобічний теоретичний аналіз проблеми, уміле експериментування, повага до емпіричних даних, коректна їх математична обробка, орієнтація на практичне впровадження наукових даних засвідчують належну професійну підготовленість пані Савченко як дослідниці, її здатність виробляти узагальнення, формулювати висновки, що є значущими для педагогічної науки.

Оцінюючи подану до захисту дисертаційну роботу в цілому позитивно, висловимо окремі зауваження і побажання:

1. У підрозділі 2.3. «Методика формувального експерименту» наголошується на планомірній потребі ознайомлення дітей з «...правилами мовленнєвого етикету...», що не повною мірою відбито в процесі педагогічних впливів.

2. Стратегія та програма формувального експерименту спиралася на спілкування, діалогічну взаємодію як на фактор формування довірливих взаємин дітей і дорослих, проте в методиці зазначений фактор не набув свого розвитку.
3. Вивчаючи чинники впливу на довірливе ставлення дітей старшого дошкільного віку до дорослих, автор базувалася на одному серед інших - віковому. Таблиця 2.10 містить кількісний розподіл дітей за типами довірливого ставлення до дорослих з врахуванням вікової ознаки (йдеться про дітей шостого і сьомого років життя). Вважаємо, що робота значно збагатилася, якби цей чинник сповна відбився і на формувальному етапі дослідження. Те саме стосується й іншого чинника – статевої належності дитини.

Висловлені зауваження не знижують наукової цінності та загальної позитивної оцінки представленої дисертаційної роботи.

Автореферат та 14 одноосібних публікацій автора повно відображують основний зміст дослідження. Звертає на себе увагу досить широка географія апробації та впровадження результатів дисертаційного дослідження, зокрема, це низка міжнародних, всеукраїнських науково-практичних та наукових конференцій; упровадження результатів дослідження у дошкільних навчальних закладах та педагогічних університетах різних регіонів України.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації. Стиль викладу матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій доступний для сприйняття.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок: дисертація дослідження Савченко Інни Дмитрівни «Педагогічні умови формування в дітей 5-6 років довірливого ставлення до дорослих» є самостійною, оригінальною, цінною для педагогічної науки та практики працею, в якій здобуті нові, науково обґрунтовані

результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку педагогічної науки й практики.

Рецензована робота відповідає вимогам пунктів 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор Савченко Інна Дмитрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю **13.00.07 – теорія і методика виховання.**

Відгук обговорено і схвалено на засіданні кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 3 від 02.11.2016 р.).

Офіційний опонент:

доцент кафедри методики та психології

дошкільної і початкової освіти

Інституту післядипломної педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка,

кандидат педагогічних наук, доцент

Алла Гончаренко

